rūmų patalpa be rūsio. Jos aslos lygis dar neaiškus, bet buvo ne mažiau kaip 2 m aukščiau gretimo rūsio. Patalpos dydis taip pat lieka dar neaiškus (atidengta tik V jos dalis). P ir Š sienos tik 1,4 m storio, o V - jau minėtas storas mūras, ant kurio turbūt stovėjo plonesnė siena. Patalpoje stovėjusios kelios keturkampės kolonos. Tyrinėtame plote jau rasti 3 kolonų 1,2x1,2 m dydžio pamatai. Patalpos PV dalyje liko neišardyti aštuoniakampio bokšto Š sienos pamatai. Patalpos PV kampe iškastas 4x3 m dydžio šurfas (prie bokšto ir senojo mūro sandūros) parodė, kad čia esama apie 6 m storio sluoksnio, kuris susidarė XIII-XVI a.

N patalpos ŠV kampe, prie Š sienos, išliko akmenimis grįsto apie 80 cm gylio latako dalis. Jis nuolaidėja į V, galas remiasi į rūmų Š sienoje ties M rūsiu išmūrytą kanalą. Akmenimis grįstas latakas užverstas moliu ir kvadratinėmis glazūruotomis grindų plytelėmis. Jos įvairių spalvų. Atrodo, kad čia, prieš išgrindžiant patalpą, buvo suversta dalis kažkokio XV a. pastato liekanų. Pagal XVIII a. planus ties N patalpa iš Š pusės rūmai turėjo kažkokį priestatą. Jo tyrimai palikti kitam sezonui.

Algirdas Žalnierius

1994-1995 m. Panemunės pilies rytinio korpuso ir vakarinio priešpilio archeologiniai tyrimai

Archeologiniai tyrimai Panemunės pilyje buvo atlikti 1994 m. Tyrimų darbai susiję su pilies R korpuso restauracija ir V priešpilio sutvarkymu. Kasinėjimų tikslas buvo rasti pirminių R korpuso grindų, kiemo ir išorinių paviršių lygius, nustatyti, ar po R korpusu buvo rūsiai. V priešpilyje norėta patikrinti, ar prieš V korpusą buvo gynybinis griovys.

Panemunės pilis (Jurbarko r.) yra 14 km į R nuo Jurbarko, aukštame dešiniajame Nemuno krante, prie kelio Kaunas-Jurbarkas.

Iki XVI a. pabaigos Panemunės dvaras priklausė Stankevičių-Bilevičių giminei. 1597 m. dvaras buvo parduotas J.Eperješui. Pardavimo akte tarp įvairių pastatų pilis neminima. Atrodytų, kad pilis buvo pradėta statyti

apie 1604 m. Pradžioje pastatytas R korpusas, kuriame buvo įrengtos gyvenamosios patalpos. Pilies ansamblį 1604-1610 m. sudarė gyvenamasis R, ūkinis - Š korpusai, P ir V gynybinės sienos, bei PR ir PV bokštai. Po J.Eperješo mirties jo sūnus K.Eperješas rekonstravo pilies ansamblį. Buvo pakeistas pilies planas, korpuso langų ir durų angos, pastatyti nauji ŠR ir ŠV bokštai.

1753 m. J.Eperješas pilį ir dvarą pardavė L.Igelstromui. Tas savo ruožtu 1759 m. pilį ir dvarą už 19000 talerių pardavė LDK vėliavininkui A.Gelgaudui, kuris pilį iš pagrindų rekonstravo. Renesansinės pilies ansamblis su uždaru kiemu buvo perdirbtas į "U" raidės plano rūmus su pagrindiniu korpusu centre ir dviem šoniniais korpusais. Apie 1780 m. buvo nugriautas Š korpusas, pagrindinės patalpos iškeltos iš R į P korpusą.

Po 1831 m. sukilimo, kuriame aktyviai dalyvavo J. ir A.Gelgaudai, pilis ir dvaras buvo sekvestruoti ir perduoti iždo žinion. Nuo to laiko pilis buvo apleista ir nyko iki 1954 m. pradėtų pilies restauravimo darbų.

Pilies R korpuso archeologiniai tyrimai buvo vykdomi dviem etapais. Pirmajame etape buvo išvalytos korpuso vidaus patalpos iki XVII-XVIII a. grindų lygio 312 m^2 plote. II, III, VI, VIII patalpose pilies egzistavimo metu buvusių statinių ir grindų pėdsakų nerasta. Po 50-100 cm storio griuvenų ir pilkos žemės sluoksniu rastas tik maišyto žvirgždo sluoksnis. I, IV, V, VII, IX patalpose buvo rastos molinėmis kvadratinėmis plytomis grįstų grindų liekanos. VII patalpa buvo išgrįsta įvairaus dydžio paprastomis plytomis, joje buvusi įrengta virtuvė, nes PV kampe stovėjo "L" formos viryklos pamatai. VI patalpoje stovėjo, matyt, duonkepė krosnis, kurios pamatai, mūryti iš lauko riedulių, yra 1,72x1,93 m dydžio. Atrodytų, kad patalpos, buvusios prie korpuso R sienos, buvo skirtos maisto gaminimui ir sandėliavimui. V patalpoje buvo rasti į antrą aukštą vedančios apvalios laiptinės pamatai, dviejų vėlesnės rekonstrukcijos pertvarų pamatai ir, atrodytų, krosnies pamatų liekanos.

Antrajame tyrimų etape korpuso viduje ir išorėje buvo iškasta 20 perkasų, ištirtas bendras 83 m^2 plotas. Kultūrinių sluoksnių klodas yra 30-290 cm storio. Tyrimų metu nustatyta, kad R korpusas yra pastatytas ant natūralios kalvos šlaito. Kalva susidariusi iš moreninio žvirgždo ir žvyro. Korpuso P siena yra įleista iki 3,4 m gylio.

Korpuso viduje rasta labai mažai archeologinių radinių. Didesnė jų dalis buvo po korpuso grindimis susiklosčiusiuose sluoksniuose. Tai keli plokštinių koklių ir buitinės keramikos fragmentai, susiję su iki pilies pastatymo čia stovėjusiais mediniais dvaro pastatais ir datuojami XVI a.

Iškasus perkasą kieme prie pagrindinio įėjimo į R korpusą, buvo rasti lauko riedulių grindiniai ir 1,25 m storio pamatai, matyt, priklausę II statybos etape pastatytai laiptinei, vedančiai į antrą aukštą. Prie korpuso R sienos buvo rasti dviejų tualetų duobių pamatai. Tualetų duobių pamatai yra "U" formos, jų plotis 2,5-2,68 m. Š tualeto duobėje rasta išlikusi nuolaja, grįsta akmenimis. Nešvarumai nutekėdavo į griovį, kuris buvo iškastas kalvos R šlaite.

I statybos etape buvo pastatytas R korpuso pastatas ir PR bokštas. Korpuso išorinių ir vidinių pertvarų pamatai mūryti iš lauko riedulių ir plytų, naudotos vienodos 28-29x14-15x7-8 cm dydžio plytos.

II statybos etape buvo pastatytas ŠR bokštas, V patalpoje įrengta apvali laiptinė ir pastatytos 2 papildomos pertvaros. Po korpusu rūsiai nebuvo įrengti. Patalpos buvo apšildomos koklinėmis krosnimis, kurios buvo išardytos ir išmestos į lauką XVIII a. antros pusės rekonstrukcijos metu.

Didesniąją archeologinių radinių dalį sudaro XVII-XVIII a. polichrominiai, žaliai glazūruoti ir neglazūruoti kokliai. Plokštinių koklių rasta daugiau kaip 20 įvairaus ornamento tipų. Iš jų išsiskiria polichrominiai-herbiniai pilies įkūrėjo J.Eperješo, jo sūnaus K.Eperješo kokliai (pav.25). Sprendžiant iš rastų plokštinių, karnizinių koklių, krosnių karūnėlių, R korpuse stovėjo ypatingai puošnios koklinės krosnys, reprezentavusios Eperješų giminę.

1995 m. prieš pilies V korpusą buvo iškastos 7 įvairaus dydžio perkasos ir ištirtas 75 m^2 plotas. Tyrinėjant norėta gauti duomenis V korpuso priešpilio teritorijos sutvarkymui, nustatyti supylimų storį ir išsiaiškinti, ar prieš V korpusą buvo gynybinis griovys.

Panemunės pilies V korpusas buvo pradėtas statyti 1604-1610 m. Architektūriniai tyrimai parodė, kad pastačius R korpusą ir beveik užbaigus Š, statytos V ir P pilies dalys. Pradžioje buvo pastatyta apie 10 m ilgio išorinės sienos dalis. Vėliau atsisakius V korpuso statybos, V siena buvo paversta gynybine: joje buvo išmūrytos 3 eilės šaudymo angų, įrengtos



Pav.25. Herbinis koklis
Fig.25. Stamped tile

medinės galerijos šauliams. K.Eperješas apie 1640-1650 m. pabaigė V sienos ir ŠV bokšto statybą.

XVIII a. antroje pusėje A.Gelgaudas prie V gynybinės sienos pristatė dviejų aukštų V korpusą. Gynybinėje sienoje buvo iškirstos langų angos,

nugriauta viršutinė sienos dalis. Pats korpusas iki galo įrengtas nebuvo.

Pradiniame tyrimų etape buvo iškastos 5 perkasos prie V korpuso sienos. Kultūrinių sluoksnių storis yra 50-230 cm. Virš pirminio žemės paviršiaus, pastačius pilį, susidarė iki 70 cm storio pilkos žemės ir griuvenų sluoksnis. Jame gausu olandiškų čerpių nuoskalų. V siena mūryta iš plytų (27,5-28,6x14,5-15x7,5-8,3 cm), pamatai - iš lauko riedulių ir plytų. Pastačius V gynybinę sieną, vėliau, XVIII a. viduryje, prie jos viduje pristačius korpusą, išliko pirminis natūralus reljefas, kurį formavo centrinėje korpuso dalyje buvusi kalva. Matyt, buvo planuojama pažeminti kalvos viršūnę ir suformuoti lygų paviršių didesnėje priešpilio dalyje. Bet šie darbai nebuvo atlikti, nebuvo iškastas ir gynybinis griovys. Archeologinių radinių rasta labai mažai. Tai keli plokštinių koklių ir buitinės keramikos fragmentai, datuojami XVII-XIX a.

Perkasose Nr.1-3 radus mūrų fragmentus, papildomai buvo iškastos perkasos Nr.1a ir Nr.3a. Norėta išsiaiškinti rastų pamatų planą ir jų paskirtį. Pastato pamatai buvo rasti 30-100 cm gylyje nuo žemės paviršiaus. Pamatų plotis nevienodas: P sienos plotis yra 1,66-1,92 m, R - 1,91 m, Š - 1,85-2,02 m. Rasto pastato plotis yra apie 13 m. Jis orientuotas PV-ŠR kryptimi (pilies V siena gana tiksliai orientuota Š-P kryptimi). Pamatai mūryti iš lauko riedulių, kurių didžiausias yra 135x50x40 cm dydžio. Pamatas rištas riebiu baltu kalkių skiediniu, jo paviršiuje naudotos plytos, kurių formatas yra 27,5-28,6x14,5-15x7,5-8,3 cm. Plytos tiek su braukomis, tiek be jų. Formuotos grubiai, briaunos nelygios, dalis plytų deformavosi džiovinant.

Pamatų apačia yra vienodame lygyje, išlikusio pamato aukštis 60-105 cm. Pastatas statytas nuo pirminio žemės paviršiaus. Pastato viduje žemės iškastos iki pamato apačios. Statant pilį pamatai buvo ardomi ir lauko rieduliai bei plytos panaudotos pamatams. Pastato pamatų PR kampas, esantis arčiau pilies V sienos, išardytas iki pat apačios. Ardant pastatą, smulkios griuvenos buvo supiltos į pamatų vidų.

Šiuo metu datuoti pastato statybos pradžią yra sudėtinga, nes nerasta archeologinių radinių, tiesiogiai susijusių su pastato statybos sluoksniais, kaip ir nerasta sluoksnių, susidariusių stovint pastatui. Sprendžiant iš pamatų storio, siekiančio 2 m, galima būtų pasiūlyti darbinę hipotezę, kad tai gynybinio pobūdžio pastatas. Be to, pamatų plytų formatas yra artimas

vienam iš pirmosios Kauno pilies statyboje naudotų plytų formatui. Kai kurių samprotavimų sukelia ir kalvelė, esanti už kelių metrų į PV nuo rastų pamatų. Tyrinėjimų metu pastebėta, kad ant kalvos viršaus, žemės paviršiuje, yra gausu plytų duženų. Galbūt ant kalvelės yra stovėję mūriniai statiniai. Aiški tik pastato nugriovimo data - iki 1610 m.

Algirdas Žalnierius

1991 ir 1994 m. Kauno pilies archeologiniai tyrinėjimai

Pratęsiant 1989 m. atnaujintus Kauno pilies archeologinius kasinėjimus (žr. ATL 1988 ir 1989 metais. V., 1990. P.168-170), buvo atlikti archeologiniai tyrimai prie pilies PV bokšto ir V sienos. Tyrimų metu buvo iškastos 5 perkasos, ištirtas bendras 157 m^2 plotas. Kadangi 1991 m. kasinėjimai tęsia 1989 m. pradėtą Kauno pilies kasinėjimų programą, iškastos perkasos numeruojamos tekste eilės tvarka, pradedant nuo perkasos Nr.14.

Kultūrinio sluoksnio storis pilies teritorijoje yra 2,2-3,9 m. Dabartinis žemės paviršius nelygus. Nuo pilies kiemo centrinės dalies jis kyla pilies PV bokšto ir V sienos link. Išskirti 4 kultūrinio sluoksnio horizontai.

Pirmajam horizontui priklauso pilkai rusvo juodžemio sluoksnis, gulintis tiesiai ant pirminio žemės paviršiaus. Jo storis 15-20 cm. Perkasoje Nr.14 po šiuo sluoksniu buvo rasta duobė, pripildyta pilko juodžemio su degėsiukų pėdsakais. Tai iki mūrinės pilies pastatymo susidaręs gyvenvietės arba dirbamos žemės sluoksnis. Jame buvo rastos tik kelios puodų šukės, datuojamos IX-X a.

Antrajam kultūrinio sluoksnio horizontui priklauso sluoksniai, susidarę pirmosios mūrinės pilies statybos ir 1362 m. pilies puolimo metu.

Pirmosios pilies pamatų duobė buvo iškasta nuo gyvenvietės sluoksnio paviršiaus. Iškastas iš pamatų duobės žvyras paskleistas šalia sienos, virš jo užfiksuotas ir kalkių skiedinio sluoksnelis, nubyrėjęs nuo sienų statybos metu. Perkasoje Nr.17 žvyro sluoksnis žymiai storesnis. Galbūt paskleistas žvyras yra susijęs su buvusių Neries vartų ar jų įtvirtinimų statyba. Pirmosios